

Prawo Spadkowe

Uczniowie będą wiedzieć

1. Jakie są rodzaje testamentów
2. Co to dziedziczenie ustawowe i jaka jest kolejność dziedziczenia ustawowego
3. Jaki jest udział w spadku w przypadku dziedziczenia ustawowego i jak go obliczyć
4. Czym jest instytucja zachowku i jak obliczyć wysokość zachowku.
5. Jak postąpić w przypadku przyjęcia bądź odrzucenia spadku.
6. Czym jest dziedziczenie długów i jak go unikać

Plan lekcji:

1. Wprowadzenie
2. Czym jest spadek
3. Testament i jego rodzaje
4. Dziedziczenie ustawowe
5. Czym jest zachowek
6. Przyjęcie i odrzucenie spadku

1. Wprowadzenie

Pytamy uczestników z czym kojarzy im się słowo SPADEK.

2. Czym jest spadek

Podajemy definicję:

Spadek – ogół praw i obowiązków należących do spadkodawcy w chwili jego śmierci i przechodzących na jego następców prawnych (spadkobierców) w drodze dziedziczenia. Za elementy spadku są uznawane także stany faktyczne wpływające na sytuację prawną osoby, czyli np. posiadanie rzeczy, zwierząt, ekspektatywy nabycia praw (zgodnie z Art. 922 k.c.).

Art. 923 k.c.

§1. Małżonek i inne osoby bliskie spadkodawcy, które mieszkały z nim do dnia jego śmierci, są uprawnione do korzystania w ciągu trzech miesięcy od otwarcia spadku z mieszkania i urządzenia domowego w zakresie dotychczasowym. Rozrządzenie spadkodawcy wyłączające lub ograniczające to uprawnienie jest nieważne.

§2. Przepisy powyższe nie ograniczają uprawnień małżonka i innych osób bliskich spadkodawcy, które wynikają z najmu lokali lub ze spółdzielczego prawa do lokalu.

Art. 924 k.c.

Spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy.

3. Testament i jego rodzaje

Podajemy definicję:

Testament – rozrządzenie własnym majątkiem na wypadek śmierci. W Polsce kwestie związane ze sporządzaniem testamentów reguluje przede wszystkim kodeks cywilny. Testament może obejmować rozrządzenie majątkiem tylko jednego spadkodawcy, nie można więc sporządzać testamentów wspólnych. Spadkodawca może w każdym czasie odwołać zarówno cały testament, jak i jego poszczególne postanowienia. Testament może sporządzić i odwołać jedynie osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych. Testament nie może zostać ani spisany, ani odwołany przez przedstawiciela (zgodnie z Art. 941, 942, 943, 944 k.c.).

Testament można odwołać przez sporządzenie nowego testamentu bądź w zamiarze odwołania spadkodawca zniszczy go lub pozbawi cech, od których zależy jego ważność, bądź też dokona w nim takich zmian, z których wynika wola jego odwołania.

W przypadku gdy spadkodawca sporządził nowy testament, nie zaznaczając w nim, że poprzedni odwołuje, ulegają odwołaniu tylko te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu.

Rodzaje testamentów:

Testamenty dzielą się na zwykłe i szczególne.

1. Testamenty **zwykłe**:

- a) **testament własnoręczny (holograficzny)** – napisany w całości pismem ręcznym, własnoręcznie podpisany i opatrzony datą. Jednakże brak daty nie pociąga za sobą nieważności testamentu własnoręcznego, jeżeli nie wywołuje wątpliwości co do zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, co do treści testamentu lub co do wzajemnego stosunku kilku testamentów.
- b) **testament notarialny** – sporządzony przez notariusza w formie aktu notarialnego.
- c) **testament allograficzny** – sporządzony poprzez ustne oświadczenie ostatniej woli w obecności dwóch świadków wobec wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego. Oświadczenie spadkodawcy spisuje się w protokole z podaniem daty jego sporządzenia. Protokół odczytuje się spadkodawcy w obecności świadków. Protokół powinien być podpisany przez:
 - spadkodawcę,
 - osobę, wobec której wola została oświadczona,
 - świadków.

W przypadku gdy spadkodawca nie może podpisać protokołu, należy to zaznaczyć w protokole oraz wskazać przyczyny braku podpisu.

Zdarza się, że protokół sporządzony przy testamencie allograficznym nie spełnia wszystkich kodeksowych wymogów, w związku z czym taki testament jest nieważny. Praktyka sądowicza wybrnęła jednak z tego w ten sposób, iż gdy spełnione zostają wymogi testamentu szczególnego w postaci testamentu ustnego, to traktuje się ostatecznie oświadczenie woli testatora właśnie jako złożone w postaci testamentu ustnego.

2. Testamenty szczególne:

a) Testament ustny:

- powstaje, gdy istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy,
- aby testament był skuteczny, ostatnia wola spadkodawcy musi być oświadczona w obecności co najmniej 3 świadków,
- oświadczenie spadkodawcy w ciągu roku musi być spisane, a pismo podpisane przez spadkodawcę i dwóch świadków albo przez wszystkich świadków,
- albo gdy spisanie nie jest możliwe, w ciągu sześciu miesięcy od śmierci spadkodawcy wola spadkodawcy będzie potwierdzona przed sądem przez trzech, względnie dwóch świadków.

b) **Testament podróży** - spisany podczas podróży na polskim statku morskim lub powietrznym przed kapitanem tego statku.

c) **Testament wojskowy** - dowódca spisuje wolę spadkodawcy, podaje datę jej spisania, następnie wszyscy podpisują ten testament.

Art. 955 k.c.

Testament szczególny traci moc z upływem sześciu miesięcy od ustania okoliczności, które uzasadniały niezachowanie formy testamentu zwykłego, chyba że spadkodawca zmarł przed upływem tego terminu. Bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas w ciągu którego spadkodawca nie ma możliwości sporządzenia testamentu zwykłego.

Przepisy dotyczące świadków testamentu

Art. 956 k.c.

Świadkiem przy sporządzaniu testamentu nie może być:

- osoba bez pełnej zdolności do czynności prawnych,
- niewidomy, głuchy lub niemy,
- osoba, która nie może czytać i pisać,
- osoba, która nie włada językiem, w którym spadkodawca sporządza testament,
- skazany prawomocnie wyrokiem sądowym za fałszywe zeznania.

Świadkiem przy sporządzaniu testamentu nie może być także osoba, dla której w testamencie została przewidziana jakakolwiek korzyść. Nie mogą być również świadkami: małżonek tej osoby, jej krewni lub powinowaci pierwszego i drugiego stopnia oraz osoby pozostające z nią w stosunku przysposobienia. W przypadku gdy świadkiem była jedna z osób wymienionych powyżej, nieważne jest tylko postanowienie, które przysparza korzyści tej osobie, jej małżonkowi, krewnym lub powinowatym pierwszego lub drugiego stopnia albo osobie pozostającej z nią w stosunku przysposobienia. Jednakże gdy z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez nieważnego postanowienia spadkodawca nie sporządziłby testamentu danej treści, nieważny jest cały testament (zgodnie z art. 957 k.c.).

Jeżeli spadkodawca sporządził testament, to jego zapisy mają pierwszeństwo, więc nie stosuje się przepisów o dziedziczeniu ustawowym.

Jeżeli spadkodawca nie sporządził testamentu albo wskazał w nim osoby, które nie chcą lub nie mogą zostać spadkobiercami, nastąpi dziedziczenie ustawowe.

Kto nie może dziedziczyć mimo że będzie w testamencie? Osoba już nieżyjąca. Poza tym spadkobierca może zostać uznany przez sąd za niegodnego spadku, np. gdy podrobi testament. Może natomiast dziedziczyć wskazane w testamencie dziecko, które w chwili otwarcia spadku było już poczęte – oczywiście gdy urodzi się żywe.

Kazus 1.

Spadkodawca sporządził testament samodzielnie na maszynie do pisania. Wydrukował go i podpisał. Czy taki testament jest ważny?

(Nie, gdyż nie został napisany własnoręcznie.)

4. Dziedziczenie ustawowe

Porządek dziedziczenia ustawowego

Zgodnie z Kodeksem cywilnym w pierwszej kolejności dziedziczą dzieci i małżonek. Ich udziały w spadku są równe, jednak część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości.

Dalsze przypadki:

- jeżeli dziecko spadkodawcy umrze przed nim, udział tego dziecka przypadnie jego dzieciom;
- gdy spadkodawca nie pozostawił dzieci, do spadku z ustawy powołani są jego małżonek i rodzice – każde z rodziców po jednej czwartej całości;
- jeśli spadkodawca nie pozostawił dzieci ani małżonka, spadek przypada jego rodzicom;
- gdy jedno z rodziców nie dożyło spadku, jego część dziedziczy rodzeństwo spadkodawcy;

W przypadku jeżeli nie dożyło któreś z rodzeństwa, jego udział przypada jego dzieciom.

Kazus 2.

Umiera osoba A pozostawiając żonę i czworo dzieci. Ile wynosi udział spadkowy poszczególnych osób uprawnionych do dziedziczenia.

(odp. na podstawie ustawy dziedziczą żona udział 1/4 spadku i dzieci każde udział 3/16)

Dziedziczenie ustawowe dzieci i małżonka

W pierwszej kolejności dziedziczą dzieci zmarłego i małżonek zmarłego (art. 931 Kodeksu cywilnego). Stosuje się tu następujące zasady:

- dzieci i małżonek spadkodawcy dziedziczą w równych częściach,
- część przypadająca małżonkowi spadkodawcy nie może być mniejsza niż $\frac{1}{4}$ spadku;
- jeśli któreś dziecko spadkodawcy zmarło wcześniej (przed śmiercią spadkodawcy), to udział w spadku, który by takiemu dziecku przypadł, przechodzi na potomków tego dziecka, zatem wnuki spadkodawcy "podzielą się" częścią po swoim rodzicu.
- małżonek rozwiedziony nie dziedziczy. Jedynym sposobem, by rozwiedziony małżonek był spadkobiercą, byłoby uwzględnienie go w testamencie. Nie dziedziczy również małżonek pozostający w separacji orzeczonej przez sąd.

Kazus 3.

Spadkodawca pozostawił żonę i syna. Córka spadkodawcy zmarła rok przed śmiercią spadkodawcy. Córka miała dwójkę dzieci (wnuki spadkodawcy). Kto zostanie zaliczony do kręgu spadkobierców i ile wynosi udział spadkowy poszczególnych osób uprawnionych do dziedziczenia.

(Odp. Spadkobiercami będą żona spadkodawcy - $\frac{1}{3}$ spadku, syn spadkodawcy - $\frac{1}{3}$ spadku, wnuk 1 spadkodawcy - $\frac{1}{6}$ spadku, wnuk 2 spadkodawcy - $\frac{1}{6}$ spadku.)

Dziedziczenie ustawowe przez małżonka i rodziców.

Co, jeśli spadkodawca pozostawił małżonka, ale nie miał potomków? Małżonek nie dostaje w takiej sytuacji automatycznie całego spadku. Spadkobiercami będą bowiem również inni członkowie rodziny - rodzice spadkodawcy, a gdy rodzice nie żyją - rodzeństwo spadkodawcy i potomkowie rodzeństwa.

Zasady dziedziczenia, gdy zmarły nie miał potomków, ale pozostawił rodziców, są następujące:

- małżonek spadkodawcy - $\frac{1}{2}$ spadku
- rodzice spadkodawcy - każde z nich po $\frac{1}{4}$ spadku.

Spadkiem w całości podzielą się rodzice spadkodawcy (po połowie), wtedy, gdy spadkodawca:

- nie miał potomków,
- nie pozostawił małżonka.

Kazus 4.

Spadkodawca nie miał dzieci, rok przed śmiercią rozwiódł się. W chwili jego śmierci żyli jego rodzice, dziadkowie, rodzeństwo. Nie pozostawił testamentu. Kto zostanie zaliczony do kręgu spadkobierców i ile wynosi udział spadkowy poszczególnych osób uprawnionych do dziedziczenia.

(Odp. Spadkobiercami będą rodzice - każde z nich w $\frac{1}{2}$ części spadku.)

WAŻNE: Udział spadkowy każdego z rodziców, które dziedziczy w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy, wynosi jedną czwartą całości spadku. Jeżeli ojcostwo rodzica nie zostało ustalone, udział spadkowy matki spadkodawcy, dziedziczącej w zbiegu z jego małżonkiem, wynosi połowę spadku.

Kazus 5.

Umiera osoba A niebędąca w związku małżeńskim i niemająca dzieci. Żyje ojciec A oraz siostra i brat A. Kto zostanie zaliczony do kręgu spadkobierców i ile wynosi udział spadkowy poszczególnych osób uprawnionych do dziedziczenia.

(Odp. na podstawie ustawy ojciec A dziedziczy udział $\frac{1}{2}$ spadku oraz siostra i brat A po $\frac{1}{4}$ spadku)

5. Ochrona najbliższych: zachówek

Jest on uprawnieniem najbliższej rodziny spadkodawcy, który chciałby przekazać testamentem cały swój majątek komuś spoza rodziny albo tylko jednemu z jej członków. Zachówek chroni najbliższych przed rozporządzeniem spadkiem z pokrzywdzeniem najbliższych spadkodawcy.

Prawo do zachowku (zgodnie z Art. 991 § 1.) mają:

- zstępni (dzieci, wnuki, prawnuki),
- małżonek,
- rodzice spadkodawcy.

Zachówek nie przysługuje:

- osobom wydziedziczonym w testamencie,
- osobom, które zostaną sądownie uznane za niegodnych dziedziczenia,
- tym którzy zrzekli się dziedziczenia lub odrzucili spadek, a także
- małżonkowi wyłączonego z dziedziczenia (czyli takiemu, który był ze zmarłym w separacji bądź przeciw któremu zmarły wystąpił przed śmiercią z uzasadnionym wnioskiem o orzeczenie rozwodu z jego winy).

Natomiast nie ma do niego prawa rodzeństwo spadkodawcy ani dzieci czy wnuki tego rodzeństwa, a także małżonek, jeżeli spadkodawca wystąpił o rozwód z jego winy, a żądanie to było uzasadnione.

Uprawnionym przysługuje zachówek stanowiący połowę wartości całego udziału spadkowego, jaki przypadłby im przy dziedziczeniu ustawowym (czyli gdyby nie było testamentu); jeśli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo zstępnym jest małoletni, należą mu się dwie trzecie udziału.

Bez względu na to, co stanowi masę spadkową (np. nieruchomości), zachówek jest wypłacany w formie określonej sumy pieniędzy. Pominięci w testamencie najbliżsi mogą więc domagać się od wymienionego w nim spadkobiercy (spadkobierców) spłaty należnych im kwot.

Jeżeli uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku, może żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku, sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku, jednakże obdarowany jest obowiązany do zapłaty powyższej sumy tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny.

Jeżeli obdarowany sam jest uprawniony do zachowku, ponosi odpowiedzialność względem innych uprawnionych do zachowku tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachówek. Obdarowany może zwolnić się od obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku przez wydanie przedmiotu darowizny.

Jeżeli spadkobierca, który dostał spadek na podstawie testamentu, nie chce spłacić osób uprawnionych do zachowków, można wszcząć przeciw niemu postępowanie sądowe.

Odrębną sytuacją jest wydziedziczenie. Od pominięcia kogoś w testamencie różni się tym, że spadkodawca celowo w testamencie pozbawił kogoś (nawet osobę formalnie najbliższą) prawa do dziedziczenia. Musi jednak wymienić określone prawem powody, czyli wykazać rażąco złe postępowanie spadkobiercy względem zasad współżycia społecznego, prawa lub spadkodawcy. Wtedy zachówek przypadnie.

WAZNE: Wydziedziczenie obejmuje tylko osoby wskazane w testamencie jako wydziedziczone. **Nie dotyczy zstępnych osób wydziedziczonych.**

Kazus 6.

Umiera osoba A pozostająca w związku małżeńskim i mająca dwójkę dzieci. Spadkodawca pozostawia testament w którym powołuje do całości spadku małżonka. W testamencie nie wydziedziczył dzieci.

Czy ktoś jest uprawniony do zachowku i jaka będzie jego wysokość?

(Odp. Dzieci są uprawnione do zachowku, którego wysokość wynosi po 1/6 wartości spadku.)

Kazus 7.

Umiera osoba A rozwiedziona mająca jedno dziecko. Rodzice spadkodawcy żyją. W testamencie powołała do spadku dziecko.

Czy ktoś jest uprawniony do zachowku i jaka będzie jego wysokość?

(Odp. Nikt nie jest uprawniony do zachowku, gdyż w przypadku dziedziczenia ustawowego jedynie dziecko dziedziczy po rozwiedzionym rodzicu)

Kazus 8.

Umiera osoba A pozostająca w związku małżeńskim, mająca dziecko i małoletniego wnuka. Spadkodawca pozostawia testament, w którym powołuje do całości spadku małżonka. W testamencie wydziedziczył dziecko.

Czy ktoś jest uprawniony do zachowku i jaka będzie jego wysokość?

(Odp. Z uwagi na wydziedziczenie dziecka uprawnienie do zachowku przechodzi na zstępnego – wnuka spadkodawcy. Jako osoba małoletnia ma prawo do 2/3 wysokości udziału jaki przypadłby w przypadku dziedziczenia ustawowego. Wysokość zachowku wynosi 1/3 ($\frac{1}{2} * \frac{2}{3}$) wartości spadku.)

6. Przyjmowanie spadków

Zachowanie w momencie powołania do spadku

Spadkobierca po uzyskaniu informacji o powołaniu do spadku ma 3 możliwości:

- może przyjąć spadek wprost,
- przyjąć go z dobrodziejstwem inwentarza,
- spadek odrzucić.

Spadkobranie nie jest co do zasady automatyczne. Owszem, spadkobierca staje się nim w momencie śmierci spadkodawcy. Może jednak zdecydować o tym w jaki sposób i czy w ogóle przyjąć spadek. Ma to istotne znaczenie w przypadku dużych długów spadkodawcy. Przyjęcie spadku stanowi oświadczenie woli spadkobiercy, które można złożyć przed sądem (trakcie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku) oraz przed notariuszem.

Ważność oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku determinują dwa wymagania:

- termin – **sześć miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania,**
- od zachowania przewidzianej formy.

Brak jakiegokolwiek oświadczenia spadkobiercy (o prostym przyjęciu spadku lub z dobrodziejstwem inwentarza albo o odrzuceniu spadku) w terminie sześciu miesięcznym jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza. W przypadku odrzucenia spadku, spadkobierca traktowany jest jakby nie dożył śmierci spadkodawcy. W tej sytuacji konieczność złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku przechodzi na kolejne osoby uprawnione do dziedziczenia.

Zgodnie z treścią art. 1018 § 3 kodeksu cywilnego, **oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku składa się przed sądem lub przed notariuszem. Można je złożyć ustnie lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym. Obie formy złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku są równorzędne pod względem skutków prawnych. Oświadczenie takie może być złożone osobiście lub przez pełnomocnika przy czym pełnomocnictwo do złożenia oświadczenia wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności.**

O tym, co stanie się ze zgromadzonym majątkiem po śmierci, decyduje przede wszystkim jego właściciel. Aby mieć wpływ na to, kto i w jakiej części będzie po nim dziedziczył, powinien sporządzić ważny testament, w którym może zawrzeć odpowiednie zapisy i polecenia, a także wydziedziczyć tych bliskich, którzy jego zdaniem nie powinni z ważnych powodów otrzymać żadnego przysporzenia.

Testament może zostać sporządzony w różnych formach, ale każda z nich musi spełniać wymogi określone w prawie spadkowym.

Jak nie odziedziczyć długu

Do zmiany prawa w 2015 r. można było niechcący odziedziczyć całe zadłużenie. Kto w ciągu 6 miesięcy od śmierci spadkodawcy lub dowiedzenia się o spadku nie złożył oświadczenia w kwestii dziedziczenia, stawał się odpowiedzialny za długi, z czego nie zwalniała go niewiedza o nich. Jeśli np. odziedziczył auto warte 10.000 zł i 100.000 zł długu, pojazd zachował, ale też musiał spłacić 100.000 zł.

Obecnie, gdy nie złożymy żadnego oświadczenia, nastąpi tzw. dziedziczenie z dobrodziejstwem inwentarza. Ogranicza ono odpowiedzialność za długi tylko do wysokości „dodatniej” wartości odziedziczonych dóbr, czyli do wielkości aktywów. Jeśli więc ktoś odziedziczy auto warte 10.000 zł i 100.000 zł długu, odpowie tylko za 10.000 zł z tego długu, 90.000 zł nie będzie musiał spłacać. Innymi słowy, wyjdzie na zero. Jeśli dług byłby mniejszy niż wartość przykładowego auta, np. wynosiłby 5.000 zł, spadkobierca spłaci go w całości, lecz wyjdzie na swoje.

A co, jeśli złożymy oświadczenie, że przyjmujemy spadek, a potem się okaże, że z długiem? Wpadniemy w pułapkę – odpowiemy za całe odziedziczone zadłużenie.

Rada jest taka, że jeśli nie mamy pewności, czy zmarły miał długi, czy ich nie miał, nie róbmy nic – wtedy odziedziczymy spadek z dobrodziejstwem inwentarza i albo zyskamy (gdy nie ma długu lub jest mniejszy niż aktywa), albo w najgorszym razie wyjdziemy na zero.